

יחידת לימוד בנושא זית והפקת שמן

רקע על עץ הזית

הזית הוא מעצי הפרי הקדומים ביותר, עדויות לקיומו נמצאו באתרים ארכיאולוגיים ברחבי הארץ. הממצא הקדום ביותר, שלושה גלעיני זיתים שגילם מוערך ב-450,000 שנה, נמצאו באתר פרהיסטורי ליד גשר בנות יעקב.

א"י היתה אחד המרכזים הראשונים והחשובים ביותר לגידול הזית.

פרי עץ הזית ושמנו שימשו בחיי עמ"י לא רק למאכל, למאור ולרפואה, אלא גם לטקסים דתיים וממלכתיים בהם נמשחו מלכי ישראל בשמן זית.

הזית הוא אחד משבעת המינים שבהם נשתבחה א"י.

לזית מערכת שורשים מסועפת וחזקה המסוגלת לפלס דרך בתוך סדקי סלעים אל שכבות עמוקות המכילות רטיבות. גם אם נכרת העץ או נשרף, תתחדש צמיחתו מהשורשים.

אם נפגע גזע הזית, הוא יכול להצמיח ענפים צעירים ולחדש עצמו. בהתבגר העץ, נעשית קליפת הגזע מחוספסת ועליה נוצרים מעין קפלים עבים המקנים לגזע את אופיו המיוחד.

גזע הזית הציורי מצמיח מבסיסו נצרים, שהחקלאי נוהג להפרידם ולשותלם.

במקרא שימש הזית לחיי משפחה מבורכים ומאושרים:

"בניך כשתילי זיתים סביב לשולחנך." (תהילים קכ"ח)

יצירה. יצירה. יצירה.

הכנת תמונה לבית עם הפסוק "בניך כשתילי זיתים"

חוויה וערך נפגשים בדרך

טלפון 050-7770957 מייל baranesarit@gmail.com
פייסבוק תיאטרון "אבני דרך" - שרית ברנס

הזית במשלים ובאגדה

"למה נמשלו ישראל לזית למור (לאמור): מה זית אינו מוציא שמנו אלא ע"י כתישה, אף ישראל אין חוזרים למוטב אלא ע"י ייסורים" (מנחות כ"ג)

"מה השמן מביא אורה לעולם, כך ישראל אורה לעולם..." (מסכת שיר השירים)

"הלוח הלכו העצים למשוך עליהם מלך. ויאמרו לזית: מלוכה עלינו! ויאמר להם הזית: החדלתי את דשני אשר בי יכבדו אלוקים ואנשים והלכתי לנוע על העצים?" (משל יותם. שופטים פרק ט')

אגדה - מדוע חלול גזעו של עץ הזית?

בזמן החורבן, כשהבית הגדול עלה בלהבות אש, התמוטטו כל מוסדות הארץ,

השמש שקעה בחשכה והארץ התעטפה באבלות ובקדרות אין קץ.

כל היבול, העצים והנטיעות קמלו ויבשו ונפלו - לא רצו להמשיך ולתת פרי, בעיקר נפגעו שבעת המינים שנשתבחה בהם הארץ ושהיו פארה.

וכשנפלו הארץ והבית הגדול - הורד הפאר מכל הארץ והיא נשארה שוממה וחרבה.

כל העצים קמלו מלבד אחד, הזית, שנשאר עומד על תילו והמשיך לתת פירות.

רטנו נגדו והתפלאו עליו שדווקא הוא, הסמל של ישראל, שדווקא הוא יבגוד -

ישאר וימשיך לחיות, ולכן החרימו אותו והתרחקו ממנו.

כשהרגיש הזית בדבר - בא אליהם והזמינם לבוא אליו.

וכשבאו והסתכלו בו נוכחו לדעת שהוא כולו חלול "אני נאכל מבפנים נאכל מדמעותיי

אע"פ שכלפי חוץ הרי אני גדל ונותן פירות. אתכם אני בצער ומתאבל אני אתכם".

כולם נדו בראשם לאות הוקרה, אולם הוסיפו ושאלו: רואים אנו את צערך ודמעותיך אולם

למה נשתנית מאחרים ואיך נופל כמונו?

ענה להם הזית באנחה - להקמל וליפול אינני יכול, אני סמלו של ישראל וישראל חי לנצח

ואינו נחרב, לא קמל ולא נופל ואני כמוהו"

חלול אני בקרבי, כתות מבפנים כסמל ישראל שהוא "כתית למאור"

וכל סבלו ויסוריו אינם אלא כדי להגדיל אח אורו בעולם, כתית למאור

חווייה וערך נפגשים בדרך

טלפון 050-7770957 מייל baranesarit@gmail.com
פייסבוק תיאטרון "אבני דרך" - שרית ברנס

מסיק הזיתים

זמן המסיק- ר אליעזר הגדול אמר: "מט"ו באב ואילך תשש כוחה של חמה" בימים אלו מופיע החצב בפריחתו הלבנה והזיתים מתחילים להתמצא בשמן. עובדה זו העלתה את כבוד החצב בפולקלור בערבי ולהופעתו קוראים "יום הזיתים".

עוד מועד מקובל לתחילת המסיק במגזר הערבי הוא לאחר הגשם הראשון.

בעבר נעשתה בדיקת ריכוז השמן בפרי על ידי לחיצת הפרי בין האצבעות. אם הפרי רך וציפתו נפרדת בקלות מהגלעין ומפרישה כמות רבה של שמן, סימן שהזית בשל ואפשר להתחיל במסיק.

סימן נוסף לבשלות הפרי- כאשר לפחות מחציתו של הזית שחורה.

הידעת? אין עצי זיתים ירוקים ועצי זיתים שחורים. אלא ההבדל הוא בין פרי בשל ללא בשל!

שיטות המסיק- לפני תחילת המסיק נפרשות יריעות בד גדולות מתחת לעצים המקיפות את הגזע מכל עבריו.

בכפרים הערביים מתגייסת כל המשפחה המבלה יחד בכרם בתקופת המסיק, גברים נשים וצעירים.

בתום היום נאספים הזיתים אל תוך השקים ומובלים היישר אל בית הבד.

משחק. משחק. משחק.

"המכונה" - שלבי ההכנה מהזית אל השמן

נפזר בכיתה הגדרות: עץ-זית, בד, מסיק, מפרכה, חמור, כד

על התלמידים לסדר את ההגדרות ע"פ סדר תהליך הפקת השמן (בזמן מוקצב! אפשר כדי לעשות את זה מעניין יותר, לקחת כוס מים, המורה שופך שמן פנימה ומערבב, ועד שהשמן נפרד לגמרי מהמים זה הזמן המוקצב לילדים)

לאחר מכן נחלק את הכיתה ע"פ ההגדרות (להשאיר מספר ילדים ללא תפקיד)

הילדים שהם עץ הזית, צריכים לעשות בגופם את העץ, הילדים שהם הבד, נשכבים תחת העץ וכן הלאה (אפשר למוסקים לתת מקלות או לא)

הילדים שנותרו ללא תפקיד הם הזיתים

נשים ברקע את "ריקוד המכונה" (משינה), וה'זיתים' שלנו צריכים לעבור דרך 'המכונה' עד שיהפכו לשמן זית...

חוויה וערך נפגשים בדרך

טלפון 050-7770957 מייל baranesarit@gmail.com
פייסבוק תיאטרון "אבני דרך" - שרית ברנס

הפקת שמן הזית בבית הבד

בתהליך אצירת השמן יש שלושה שלבים עיקריים :

- (1) שבירת וריסוק הזיתים .
 - (2) סחיטת הזיתים המרוסקים .
 - (3) הפרדת השמן מן המוהל .
- תהליך הפקת שמן בבית הבד:

שלב ראשון : שבירת וריסוק הזיתים היה באמצעות מפרכה, זה מתקן שמורכב משני חלקים , חלק המונח על הרצפה ושם שמים את הזיתים השלמים (ים) , והחלק השני גלגל גדול וכבד עשוי מאבן (ממל), באמצעות בעלי חיים או כוח אדם הגלל זז וכתוצאה מהתנועה וכובד הזיתים מתרסקים .

שלב שני : ממלאים את הזיתים המרוסקים בתוך עקלים ושמים את מעל השני ומכניסים בעוד מתקן אחר מכבש , בעבר שמו על קורת בית הבד אבנים כבדים שמשו כמו מנוף ברגע שהתקרה עם האבנים יורדים על העקלים , התהליך הפעיל לחץ וסחט את הזיתים המרוסקים ויוצא לנו נוזל מעורבב מן שמן ועוד נוזלים כמו מים .

שלב שלישי : הפרדת השמן , כאשר מפעילים לחץ ומשקל על העקלים המלאים בזיתים מרוסקים הזית והמים נפרדים מן הזיתים ומשהים אותם במיכלים לתקופת זמן , ולאחר מכן השמן צף על מני המים ואפשר להפריד נוזלים .

לימוד תהליך הפקת השמן בשילוב שיר

"זית שמן" / מילים: שרית ברנס, לחן: איתי אברמוביץ

ים ממל....

יצאנו אל הכרם כל החבורה

עם המקלות צעדנו בסך בשיירה

הגענו אל עצי הזית הנושנים

שנטעו כאן אבותינו לפני הרבה שנים

את הזיתים מסקנו ואספנו לשקים

עכשיו בבית הבד אנחנו שמן מפיקים

חוויה וערך נפגשים בדרך

טלפון 050-7770957 מייל baranesarit@gmail.com
פייסבוק תיאטרון "אבני דרך" - שרית ברנס

פזמון:

בארץ זית שמן

ארץ התורה

בבית המקדש

נאיר המנורה

את הזיתים הבאנו אל המפרכה

עוד רגע קט תהיה כאן מהפכה

מתוך הזית הקטן יצא נוזל טהור

נשפוך אותו אל תוך הנר, ואז יאיר האור

את השמן שאצרנו נאסוף אל תוך הפך

ניקח אותו אל המקדש

שמן זית זך

בארץ זית שמן....

לצפיה בקליפ השיר:

<https://www.youtube.com/watch?v=-85KzjYP13s&t=132s>

חוויה וערך נפגשים בדרך

טלפון 050-7770957 מייל baranesarit@gmail.com
פייסבוק תיאטרון "אבני דרך" - שרית ברנס

ביטויים וצירופי לשון

"מסלטה ומשמנה" - החלק הטוב ביותר. בהשאלה: האנשים הנבחרים בחברה
"שמן זית זך" - שמן טהור ומובחר. בהשאלה: כינוי לאדם מיוחס
"בא כשמן בעצמותיו" - הדבר נעם לו מאוד
"טובל בשמן רגלו" - חי ברווחה ובשפע
"טוב שם טוב משמן טוב" - מעשים טובים מקנים לאדם כבוד יותר מהידור חיצוני
"הוסיף שמן לדורה" - הגדיל את הכעס והרוגז
"רכו דבריו משמן" - חילק מחמאות
"אוהב יין ושמן לא יעשיר" - שימוש מופלג ביין ושמן, סימן לבזבז

משחק. משחק. משחק.

משימה: להתאים ביטוי לפירוש/שימוש בהשאלה ע"י הצגה

מהלך המשחק:

המורה תולה על הלוח את כל הביטויים וצירופי הלשון
נזמין 1-3 תלמידים ונחשוף בפניהם את הפירוש/שימוש בהשאלה
על הילדים הנבחרים להציג סיטואציה בפני הכיתה אשר מסבירה את הביטוי
על הכיתה לזהות באיזה ביטוי מדובר.

חוויה וערך נפגשים בדרך

טלפון 050-7770957 מייל baranesarit@gmail.com
פייסבוק תיאטרון "אבני דרך" - שרית ברנס

מחפשים דרך לשלב חוויה וערך?

הצגה מבית תיאטרון "אבני-דרך"

<https://avnederech.co.il/play/%d7%a2%d7%9c-%d7%94%d7%a0%d7%99%d7%a1%d7%99%d7%9d-%d7%95%d7%a2%d7%9c-%d7%94%d7%96%d7%99%d7%aa%d7%99%d7%9d/>

על נסים ועל הדיתים

על הילד נסים, חמוכו בלעם ויטעיהו הציפור
באסע של התבשרות, התבשרות ואברה
בזכרם אל תקוע האילית להביא את הציתים והשמן האשובחים ביותר אל בית האקדש
בזכרה, תפאוש החבורה האסונה את אלעזר, בעל כרם הציתים הנוסנה
שילמד אותנו על האסיק ותהליך הפקת שמן הצית בבית הבז
הפקת חנוכה מקורית, מפתיעה וחינוכית
מתאים לגילאי 4-10

כס"ג

כתיבה ובימוי: שרית ברנס
עיצוב בובות: סטודיו BUBISH, שרית ברנס
הפקה מוסיקאלית: איתי אברמוביץ'
משחק: ציונה נתנאל, שרית ברנס

**חוויה וערך
נפגשים בדרך**

תיאטרון "אבני דרך"
תיאטרון בובות ארצישראלי
להעמקת ערכי טבע, מורשת
ואהבת הארץ.

בהנהלת שרית ברנס

להזמנות:

טלפון 050-7770957 שרית ברנס
מייל baranesarit@gmail.com

חוויה וערך נפגשים בדרך

טלפון 050-7770957 מייל baranesarit@gmail.com
פייסבוק תיאטרון "אבני דרך" - שרית ברנס

